

Peňažno-úverová regulácia Národnej banky Kazašskej republiky

1. Charakteristika činnosti Národnej banky Kazašskej republiky

V bývalom Zväze sovietskych socialistických republík (ďalej ZSSR) pred reformou v roku 1987 bol centralizovaný systém bánk, ktorý sa skladal zo Štátnej banky ZSSR, Stavebnej banky ZSSR a Banky pre zahraničný obchod ZSSR. Boli to tri banky - monopoly a silné konglomeráty¹.

Štátna banka ZSSR bola hlavnou bankou v krajine a centrom metodologického vedenia úverového systému. Táto riadila výpočty, kontrolovala princípy politiky úrokových sadzieb, úverové plánovanie, podmienky krátkodobých a dlhodobých úverov.

Štátna banka ZSSR plnila funkciu emisie bankoviek a taktiež jej úlohou bolo riešenie otázok týkajúcich sa úverových a zúčtovacích služieb, čo priviedlo k tomu, že daná banka sa stala orgánom štátnej správy a kontroly.

Stavebná banka ZSSR uskutočňovala rozhodnutia Štátnej banky ZSSR v oblasti úverovej politiky a financovania kapitálových investícií v národné hospodárstvo.

Banka pre zahraničný obchod ZSSR zabezpečovala organizáciu a odhad exportu a importu a taktiež požičiavala finančné prostriedky podnikom uskutočňujúcim operácie v zahraničnom obchode.

V podmienkach administratívneho systému riadenia ekonomiky úverové vzťahy niesli plánovací a nariaďovací charakter. Štátna banka ZSSR mala neobmedzený monopol na úverové zdroje².

Vláda sa uznesením Ústredného výboru Komunistickej strany sovietskeho zväzu (ďalej ÚV KSSZ) a Rady ministrov ZSSR zo dňa 17. júla 1987 № 821 „O zlepšení bankového systému v krajine a posilnení ich vplyvu na zlepšenie výkonnosti ekonomiky“ snažila v prvej etape zdokonaľiť štruktúru bankového manažmentu, zmeniť obsah a metódy bankovej praxe a posilniť úlohu bánk.

¹ BOTABAYEVA, Ž. – KLIMOVA, N. 2009. Bankovskaja sistema Respubliky Kazachstan: evolucia, sovremennoje sostojanie i perspektivy razvitiya. In *Vestnik KASU* [online]. 2009, č. 3 [cit. 2015-25-05]. Dostupné na internete: <http://www.vestnik-kafu.info/journal/19/769/>. ISSN 1815-9478.

² SEYTKASIMOV, G. 2008. *Bakovskaja sistema Kazachstana*. Almaty : Ekonomika, 2008. s. 26. ISBN 978-601-225-025-1.

V dôsledku toho boli zriadené také špecializované banky ako: Banka pre zahraničnú ekonomickú činnosť ZSSR, Priemyslová stavebná banka ZSSR, Agroprombank ZSSR, Banka bytového a komunálneho hospodárstva ZSSR (Zhilstroybank) a sporiteľňa ZSSR. Podobné banky boli zriadené vo všetkých sovietskych republikách vrátane Kazachstanu³.

Nový bankový systém viedol k vydaniu nekonzistentných predpisov, nadmerne veľkému zaťaženiu oddelení, rastu administratívneho aparátu. To si vyžadovalo prijatie ďalších opatrení na elimináciu negatívnych aspektov, čo bolo nazývané - druhá fáza bankovej reformy.

Ďalšie zlepšenie bankového systému sa zhodovalo s prechodom ekonomiky na trhové hospodárstvo. S ohľadom na túto skutočnosť sa menil aj bankový systém. Boli vydané zákony upravujúce činnosť bánk. V Kazašskej republike bol založený dvojstupňový bankový systém: prvú úroveň tvorí Národná banka, druhú úroveň - všetky ostatné banky.

Najvyššou radou Kazašskej sovietskej socialistickej republiky (ďalej Kazašská SSR) boli prvýkrát prijaté dva dôležité dokumenty: Zákon zo dňa 7. decembra 1990 „O bankách a bankovej činnosti v Kazašskej sovietskej socialistickej republike“ a nariadenie Najvyššej rady Kazašskej SSR zo dňa 20. júna 1991 „O štatúte Štátnej banky Kazašského SSR“. Národná štátna banka sa stala vlastníctvom republiky a zároveň Centrálnou bankou⁴.

Neskôr podľa zákona Kazašskej republiky zo dňa 13. apríla 1993 „O Národnej banke Kazašskej republiky“ Národná banka Kazašskej SSR bola premenovaná na Národnú banku Kazašskej republiky.

V tomto zákone je zdôraznené:

„Republika má dvojstupňový bankový systém. Národná banka Kazašskej republiky je Centrálnou bankou Kazašskej republiky a predstavuje najvyššiu úroveň bankového systému Kazašskej republiky“⁵.

14. apríla 1993 bol prijatý zákon „O bankách v Kazašskej republike“.

Tak v súlade s Ústavou Kazašskej republiky po prvý raz v histórii bol vytvorený nezávislý bankový systém. V Zákone je tiež zdôraznená nezávislosť Národnej banky od

³ HABAROV, V. 2004. *Kommerčeské banky: strategii institucional'no – setevogo razvitiya*. Moskva : Market DS, 2004. s. 11. ISBN 5-7958-0092-9.

⁴ Historická správa o Národnej banke Kazašskej republiky zo dňa 11.04.2008 (Istoričeskaja spravka o Nacional'nom Banke Respubliki Kazachstan) [online], [cit. 2015-25-05]. Dostupné na internete: <http://nationalbank.kz/document/?docid=3102&switch=rus>.

⁵ Zákon Kazašskej republiky zo dňa 13. apríla 1993 „O Národnej banke Kazašskej republiky“. Dostupné na internete: http://online.zakon.kz/document/?doc_id=30050414.

regulačných a výkonných orgánov a jej zodpovednosť len Najvyššej rade a Prezidentovi Kazašskej republiky⁶.

V súčasnej dobe platí zákon Kazašskej republiky zo dňa 30.marca 1995 № 2155 „O Národnej banke Kazašskej republiky“⁷.

Národná banka v rámci svojej kompetencie predstavuje záujmy Kazašskej republiky vo vzťahoch s centrálnymi bankami a bankami iných krajín, medzinárodnými bankami a inými finančnými inštitúciami. Národná banka pri plnení svojich úloh nefunguje na tvorbe zisku.

Národná banka sa zodpovedá prezidentovi Kazašskej republiky, ale v rámci právomocí udelených jej právnymi predpismi je nezávislá vo svojej činnosti.

Národná banka koordinuje svoju činnosť s vládou Kazašskej republiky, berie do úvahy pôsobnosť hospodárskej politiky vlády a podporuje jej vykonávanie, pokiaľ to nie je v rozpore s výkonom jej základných funkcií a menovej politiky.

Národná banka predstavuje jednotnú centralizovanú vertikálnu organizačnú štruktúru. Najvyšším orgánom Národnej banky je Predstavenstvo a orgánom zodpovedným za operatívne riadenie je Správna rada⁸.

Hlavným cieľom Národnej banky je zabezpečiť cenovú stabilitu v Kazašskej republike. Na dosiahnutie hlavného cieľa Národná banka vykonáva nasledujúce úlohy:

- vypracovanie a implementácia menovej politiky štátu,
- zaistenie fungovania platobných systémov,
- uskutočnenie menovej regulácie a kontroly,
- podpora stability finančného systému.

Národná banka v súlade so svojimi úlohami plní nasledujúce funkcie:

- ✓ vykonávanie štátnej menovej politiky v Kazašskej republike,
- ✓ vydáva bankovky a mince v Kazašskej republike,
- ✓ plní funkciu banky, finančného poradcu, agenta vlády Kazašskej republiky a realizuje ďalšie služby pre vládu a iné verejné orgány v súlade s nimi,
- ✓ organizácia fungovania platobných systémov,

⁶ Zákon „O bankách v Kazašskej republike“ zo dňa 14. apríla 1993. Dostupné na internete: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1001935.

⁷ Zákon Kazašskej republiky zo dňa 30.marca 1995 № 2155 „O Národnej banke Kazašskej republiky“. Dostupné na internete: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003548.

⁸ Národná banka Kazašskej republiky. Dostupné na internete: <http://www.nationalbank.kz/?docid=311&switch=russian>.

- ✓ vykonávanie menovej regulácie a kontroly v Kazašskej republike,
- ✓ riadenie zlatých a devízových aktív Národnej banky,
- ✓ monitorovanie a dohľad nad finančnými inštitúciami ako aj úprava ich aktivít v otázkach týkajúcich sa pôsobnosti Národnej banky,
- ✓ riadenie Národným fondom Kazašskej republiky.

Štruktúru Národnej banky tvoria:

- centrálna jednotka, skladajúca sa z 25 odborov (jeden odbor je v meste Astana) a 4 samostatné oddelenia,
- 16 územných pobočiek a 1 pobočku v meste Almaty: Centrum hotovostných operácií a ochrany cenností,
- Zastúpenie Národnej banky v Ruskej federácii.

Organizácie zodpovedné Národnej banke Kazašskej republiky sú:

- Kazašský centrum medzibankového vyrovnania,
- Úrad pre bankové služby Národnej banky Kazašskej republiky,
- Kazašský mincový dvor Národnej banky Kazašskej republiky,
- Bankovkový závod Národnej banky Kazašskej republiky,

Národná banka Kazašskej republiky je akcionárom v týchto spoločnostiach:

- „Kazašský fond ochrany vkladov“, a.s.,
- Rezervný fond Národnej banky Kazašskej republiky „Q – BRO“, a.s.,
- „Centrum zabezpečenia činnosti Národnej banky Kazašskej republiky“, a.s.,
- „Jednotný register cenných papierov“, a.s.,
- „Fond zlých úverov“, a.s.,
- „Národná investičná korporácia Národnej banky Kazašskej republiky“, a.s.,
- „Štátny úverový úrad“, a.s.,
- „Centrálny depozitár cenných papierov“, a.s.,
- „Kazašská burza“, a.s.,
- „Akadémia regionálneho finančného centra mesta Almaty“, a.s.⁹

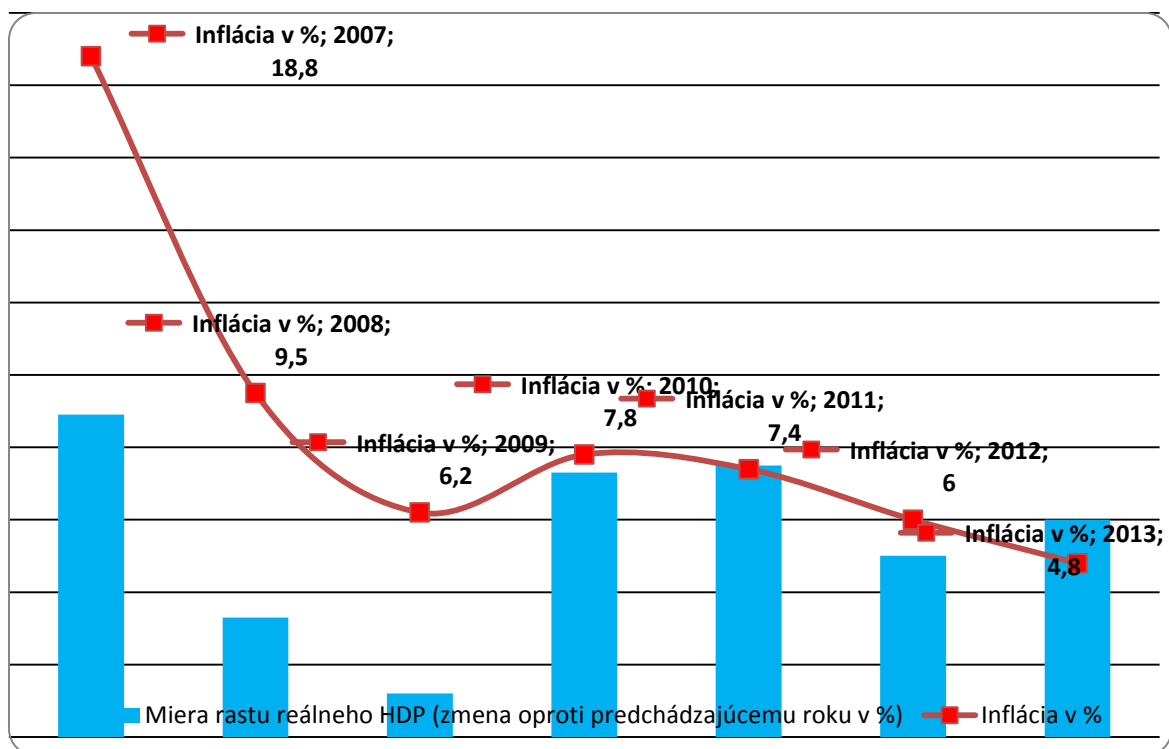
⁹ Národná banka Kazašskej republiky. Dostupné na internete:
<http://www.nationalbank.kz/?docid=311&switch=russian>.

2. Menová politika Národnej banky Kazašskej republiky počas finančnej krízy a oživenie po kríze v období rokov 2007 - 2013

Vývoj makroekonomickej situácie v Kazachstane od druhej polovice roku 2007 sa uskutočnil na pozadí globálnej finančnej krízy, ktorá neskôr prerástla do krízy hospodárskej. Spomalenie tempa rastu svetovej ekonomiky rovnako ako zhoršenie systémových problémov v ekonomike Kazachstanu nahromadených v predchádzajúcich rokoch viedlo k spomaleniu dynamiky vývoja vo všetkých odvetviach. V období rokov 2007 – 2009 sa svetové hospodárstvo počas finančnej krízy dostalo do obdobia recesie. Po spomalení globálneho ekonomického rastu v roku 2007 na 5,3% nasledoval jeho pokles o 0,4% v roku 2009. Predné finančné trhy pociťovali nedostatok likvidity, zvyšovali sa úrokové sadzby, investori sa snažili stiahnuť svoj kapitál z rozvíjajúcich sa trhov.

V dôsledku toho, pre väčšinu rozvíjajúcich sa trhov vrátane Kazachstanu bol prakticky uzavretý prístup k zahraničným pôžičkám. Okrem toho negatívny vplyv na makroekonomické ukazovatele Kazachstanu mali šoky na svetových trhoch s potravinami. Situácia sa zhoršila v druhej polovici roka 2008 kedy praskla „cenová bublina“ na svetových komoditných trhoch, čo spôsobilo prudký pokles cien hlavných vývozných komodít z Kazachstanu, ktorými sú ropa a kovy. Cena ropy v lete 2008 dosahovala 145,7 amerických dolárov za barel, avšak na konci roka klesla na 34 amerických dolárov za barel. Tieto faktory spolu s rastúcimi príjmami obyvateľstva a nízkou úrovňou konkurencie prispeli k zvýšeniu inflácie v Kazachstane na 18,8 % v roku 2007. Rast reálneho HDP spomalil na 1,2 % v roku 2009.

Graf 1: Dynamika rastu reálneho HDP a inflácie

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov z Ministerstva národnej ekonomiky Kazašskej republiky

Za týchto okolností prioritou menovej politiky Národnej banky bol cieľ, ktorého nedosiahnutie by hrozilo najväčší negatívny dopad na ekonomiku. Tak ešte v roku 2007 Národná banka prijala opatrenia zamerané na zníženie inflácie v ekonomike, ale od augusta 2007 kládla dôraz najmä na zabezpečenie stability finančného systému. Zároveň Národná banka od októbra 2007 do januára 2009 vynakladala veľké úsilie na zabezpečenie stability kurzu Tenge.

Súčasne používané opatrenia boli voči sebe navzájom v rozpore, lebo nástrojom na udržanie stability bankového systému je likvidita a pre zníženie inflačného tlaku je potrebné jej absorbovanie.

Tak v prvej polovici roka 2007 základnými operáciami Národnej banky boli z veľkej časti operácie na stiahnutie likvidity, ale od augusta 2007 – operácie na dodanie likvidity. Bol zväčšený objem reverzných REPO obchodov a uskutočnené menové swapy. Okrem toho boli poskytnuté krátkodobé úvery zabezpečené zostatkami na účtoch v Národnej banke. Postupne sa rozšíril zoznam zabezpečenia pri reverzných repo operáciách.

Počas rokov 2008 až 2009 oficiálna refinančná sadzba bola postupne znížená z 11 % na 7 %. Od októbra 2007 sa zmenil mechanizmus požiadaviek minimálnych povinných

rezerv, v období rokov 2008 – 2009 Národná banka znížila normatívy minimálnych rezerv pre komerčné banky zo 6 % na 1,5 % a na „iné záväzky¹⁰“ z 8 % na 2,5 %.

Prednosť prioritnému cieľu - udržanie stability bankového systému pred udržaním cenovej stability viedla k tomu, že prognózovaný plán vývoja inflácie v roku 2007 nebol splnený. Inflácia predstavovala 18,8 % na konci roka. V roku 2008 však miera inflácie sa nachádzala v rámci prognózovaného koridoru.

V dôsledku poklesu svetových cien komodít kazašského exportu sa zhoršila platobná bilancia krajiny a zvýšil sa tlak na výmenný kurz Tenge. Za účelom udržania stability národnej meny Národná banka uskutočňovala intervencie na devízovom trhu, čo viedlo k poklesu devízových rezerv. V druhom polroku 2008 a na začiatku roka 2009 hlavní obchodní partneri Kazachstanu devalvovali svoju menu. V snahe zachovania devízových rezerv a konkurencieschopnosti domácich výrobcov v Kazachstane bola uskutočnená devalvácia Tenge. Vo februári 2009 bol nastavený koridor výmenného kurzu na 150 tenge za 1 americký dolár ± 3 %. Vďaka tomu sa znížili devalvačné očakávania, zlepšila sa platobná bilancia a boli zachované devízové rezervy.

Uskutočnenie devalvácie a realizácia vládnych opatrení na stabilizáciu ekonomiky a podporu finančného sektora zlepšili likviditu v bankovom sektore. Národnej banke to umožnilo v marci 2009 zastaviť swapové operácie a poskytnutie úverov zabezpečených peňažnými zostatkami na príslušných účtoch v Národnej banke. Lehota splatnosti a úrokové sadzby z bankových vkladov v Národnej banke sa postupne zmenili za účelom zníženia atraktivity tohto nástroja pre banky. Tak sa úrokové sadzby z vkladov v Národnej banke s dobou viazanosti 1 mesiac znížili z 2,5% v auguste 2009 na 1% v decembri 2009, s dobou viazanosti 1 týždeň - z 2,0 % na 0,5 %. Vážený priemerný výnos zo zmeniek klesol z 2,23 % v decembri 2009 na 1,19 % v decembri 2010. Okrem toho Národná banka pozastavila v auguste 2009 emisiu zmeniek s lehotou splatnosti 28 dní.

Tieto opatrenia Národnej banky boli zamerané na stimuláciu úverovania reálnej ekonomiky, ktoré sa v období rokov 2008 – 2009 nachádzalo v stave stagnácie. Makroekonomická situácia sa v rokoch 2010 – 2011 začala postupne stabilizovať v dôsledku oživenia globálnej ekonomiky, obnovenia rastu cien a dopytu po hlavných exportných komoditách Kazachstanu, rovnako ako v dôsledku protikrízových opatrení štátu. To viedlo k návratu do prioritného cieľa udržiavania cenovej stability.

¹⁰ Požiadavky na povinné minimálne rezervy voči nerezidentom

V rokoch 2010 – 2011 v podmienkach zachovania inflačného tlaku Národná banka zvýšila refinančnú sadzbu na 7,5 %, požiadavky na povinné minimálne rezervy pre banky takzvaného druhého stupňa - na 2,5 % a na „iné záväzky“ – na 4,5 %. Prijaté opatrenia prispeli k udržaniu inflácie v rámci stanoveného koridoru. Okrem toho, obnovil sa ekonomicky rast, ktorý v roku 2010 bol na úrovni 7,3 % a v roku 2011 dosiahol 7,5 %.

Následné spomalenie inflácie umožnilo Národnej banke počas roka 2012 postupne znižovať oficiálnu refinančnú sadzbu z 7,5 % na 5,5 % ročne. Hlavnými nástrojmi na stiahnutie likvidity zostali emisia krátkodobých zmeniek Národnej banky a pritiažnutie vkladov komerčných bánk a na stiahnutie likvidity – refinancovanie.

Za účelom zlepšenia nástrojov menovej politiky v roku 2012 bol upravený mechanizmus požiadaviek na povinné minimálne rezervy. Zmeny sa týkali samotnej definície povinných minimálnych rezerv, rovnako ako štruktúry záväzkov bánk potrebných pre výpočet minimálnych rezerv, a štruktúry rezervných aktív. Tak zo štruktúry rezervných aktív bola vylúčená pokladnica a korešpondenčné účty v cudzej mene. Tvorba rezervných aktív bánk vďaka aktívam v národnej mene umožní Národnej banke adekvátne posúdiť úroveň voľnej likvidity tenge na peňažnom trhu, lepšie reagovať na zmeny v dopyte po národnej mene a tým aj zvýšiť efektivitu operácií na regulovanie likvidity¹¹.

Bolo zavedené dodatočné kritérium diferenciacie záväzkov bánk, podľa ktorého sa záväzky delia na krátkodobé (do 1 roka) a dlhodobé (nad 1 rok). Pre každý typ záväzkov boli zavedené nasledujúce normatívy:

- Pre domáce krátkodobé záväzky - 2,5 %,
- pre domáce dlhodobé záväzkov – 0 %¹²,
- pre zahraničné krátkodobé záväzky - 6,0 %,
- pre zahraničné dlhodobých záväzky - 2,5 %¹³.

Taká diferencovaná regulácia pomôže obmedziť príliv krátkodobého špekulatívneho kapitálu, diverzifikácia portfólia bánk, a taktiež umožní vývoj trhu dlhodobých bankových nástrojov a zníži tlak na menovom trhu.

Domáci devízový trh sa rozvíjal s minimálnym zapojením Národnej banky do udržania kurzu Tenge. Výmenný kurz Tenge počas existencie menového koridoru zavedeného

¹¹ http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31382768&mode=p&page=2

¹² Domáce záväzky sú záväzky bánk voči rezidentom

¹³ Zahraničné záväzky sú záväzky bánk voči nerezidentom

4. februára 2009 a platného až do 28. februára 2011 bol stabilný. Vo februári 2011 bol zrušený koridor kolísania kurzu Tenge a zároveň zavedený režim riadeného plávajúceho kurzu. Tak v rokoch 2007 – 2013 menová politika Národnej banky Kazašskej republiky prispela k udržaniu tempa hospodárskeho rastu, zabezpečeniu finančnej a cenovej stability. Počas tohto obdobia sa inflácia znížila z 18,8 % v roku 2007 na 4,8 % v roku 2013, čo je najnižšou úrovňou od roku 1999.